

הקדמה:

את הסיפור הבא כתבתי בין כסה לעשור תשכ"ו, כתלמיד בישיבת סלבודקה שבבני ברק. באותו הפרק למדתי מסכת יומא שהותירה עלי רושם עז. ניסיתי אפוא לצייר אחת מתמונותיה המופלאות; שילוח השעיר המשתלח.

כעבור חמש עשרה שנים כשהתוודעתי לסופר הדגול משה שמיר, גיליתי לו שבהשראת ספרו הגדול מלך בשר ודם כתבתי מכבר סיפור שהוא בוסר נעורים, אבל אני תאב לשמוע דעתו עליו. אע"פ ששמיר היה אז בשיא יצירתו ובנוסף גם שקוע בקלחת הפוליטית - נענה לבקשתי, קרא והגיב באורך רוח ובעין טובה. מני אז נקשרה בינינו ידידות איתנה שנמשכה עד לפטירתו. לזכרו הטוב של משה שמיר מתפרסם כאן לראשונה אותו סיפור כשבסופו - מכתב התגובה של שמיר ז"ל.

רפאל ב' כוזן

אל ארץ גזרה

ר פ א ל ב נ י מ ין פ ו ז ן

הדין בליל התשיעי בתשרי. ולפי שהכל יודעים בבני בתירה הענוותנים שלעולם אינם יוצאים מביתם פרט לארבעה פרקים; בפסח ובעצרת ליראות ולהשתחוות, בחג ליראות שחרית ולשמחה בלילות ובמוצאי יום הכפורים ליתן שלום לכהן גדול בצאתו מן הקדש, קשרו איפוא רכלנים שבקריה בין הליכתם הנחבאת אצל אב בית הדין ערב יום הכפורים עם צירופו של אותו בבלי, הלל היה שמו, למשלחת יקירי העיר. ומכל מקום ניכר היה באותו הלל שענוותן גדול הוא. היה מביט בכבוד ובחיבה בפסיעותיו של נקדימון הצעיר לימים אף הוא, ורק כשהרגיז עליהם אותו בבלי ותפסו נקדימון לזה, חלף כמין צער על פניו. האחרים קשישים היו. ועם שמכבר הורגלו בשליחות מצוה זו, לא הקלו ראש; היטב ידעו את הזכות שבהליכתם והיו צועדים מתוך הכרת ערך השעה והמקום.

עד שיצאו את העיר היו המוני בית ישראל צופים בעשרת אחיהם ובשעיר המשתלח שהיה מפסיע מתונות בראש השיירה הקטנה. ניכר היה בעם עד מה יקר לו המעמד, אבות הרימו ילדיהם מעל לראשיהם והראום באצבע אל עבר השעיר ואל לשון של זהורית הקשורה לו בקרניו.

ריבואות אנשים היו ממתנים לצדי הדרך. זריזים שבהם כבר עמדו מהנץ החמה; משנתחזר להם שהעזרה מלאה אדם ואין בה אף כדי הצג כף רגל, קידמו לדרך האשפות בה עתיד לעבור שעיר המשתלח. היתה המסילה מוקפת טורי אדם משני עבריה החל משערי העזרה ועד מגדל התנורים שאצל החומה. ורבים מהעם בוכים בעבור השעיר החי. ורבים המלחשים מתהילות בן ישי השגורים על פיהם. עמי ארצות שבהמון היו מביטים בכמין קנאה באומרי הזמירות על פה. ברם זו מידה טובה שבהם, אף הם לא

מסרו למי שהיה מוליכו

הכל כשרים להוליכו אלא שעשו הכהנים

קבע ולא היו מניחים את ישראל להוליכו.

אמר רבי יוסי: מעשה והוליכו ערסלא

וישראל היה.

(יומא פרק ו משנה ג)

משהגיעו ערסלא וכת מלויו למדבר עבר כמין ריגוש בחבורה, כל העת שהיו מהלכים לא היו מדברים ביניהם. גם כשעברו על מעונות של בבליים אצל החומה, כשלפתע נזדעק אחד מהמונם אל עבר ערסלא כשהוא מצווח "טול וצא!" ולולא נקדימון הגטופתי שהשליכו בכמין תנופה כמעט שהטיל מום בקדשים בתלישת שערו של שעיר, גם אז לא דברו מאומה.

מיקירי ירושלים היו. דעתנים וחכמים, מיושבים בדעתם. מהם שכבר מורי הוראה ומהם שעדיין מתאבקים בעפר רגלי רבותיהם. הצד השווה שבהם שתלמידי חכמים היו. הופעתם האצילית, הליכתם השקולה שאין עמה שמץ גאווה ועל כולם שתיקתם הממושכת, כל אלה הרהיבו את לב ההמון שעמד וצפה בעוברים. מבין כולם בלט בן תשחורת גבה קומה שכמדומה גם היה הצעיר שבהם. תוי פניו הנאים העידו בו שבבלי הוא. מתלמידי בני בתירה היה, זר לחבורה שכולם מבית מדרשם של שמעיה ואבטליון. ומה ראו לצרפו למשלחת נכבדה זו דבר זה לא היה מחוור לאיש. על כורחם נאחזו הבריות בשמועתם של פושקי לשון שביירושלים. הללו ידעו לספר היאך נראו שני בני בתירה, מגדולי התורה שבעיר, נכנסים בהחבא לבית אבטליון אב בית

סחו שיחה בטילה באותה שעה. אף סרדיוטות של רומי שנואי ההמון לא נראו היום ברחובות העיר, אומרים, מטעם המלך נהיה הדבר, בקש המלך מהנציב בקסרין ונענה לו.

היתה השיירה פוסעת לאטה עד שהגיעה לחומת ירושלים. יצאו בשער האשפות ומשמר של רומיים לא עכבם. שמו פניהם אל עבר המדבר ועדיין המונות אנשים עומדים לצדי הדרך.

משהגיעו למקום קברי בית דוד תלה ערסלא עיניו בשמאי ובמנחם זקני החבורה, כשואל מהם להמתין קמעה. נענו לו ברכינת הראש. עמד ערסלא נוכח מקום הקברים, ראשו של שער אחוז בידו האחת לפות בחזקה שלא יברח, ובעודו עומד כך החל ערסלא מתפלל חרש.

אור יקרות נגה לפתע על פני הארץ. יצא השמש בגבורתו מתוך העבים ועוד רגע ורקיע בטהרו נראה מעל לראשיהם. מאחוריהם נראתה כעת ירושלים כולה. דמתה ציון השוכנת בין הרים לכלה צנועה וטובה. אף חומותיה הבצורות לא גרעו מתומתה וטהרתה.

היה ערסלא מאריך בתחנונים ותפילתו שקטה כדרך אנשי גליל; השפיל מבטו ולאט חרש, שפתיו נעות וקולו לא נשמע. ברם משחזר ונתן עיניו בקברות המלכים גברו עליו רגשותיו ושלא כמידתו החל מגביה קולו. יצאו הפסוקים מפיו בקול עמוק ומתחנן; לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה --- מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו --- נקי כפיים ובר לבב --- ישא ברכה מאת ה' --- שאו שערים ראשיכם ויבא מלך הכבוד ---

שקוע בצקונו לא חש ערסלא שנתקרבו אצלו זקנים שבשיירה והטו אוזן. מתוך כך הושלך הס גם אצל ההמון. עתה שנשמע קולו בברור נתרש אחד מקהל השומעים שקרא לעומתו כמסייע: מי זה מלך הכבוד? ויחד זעקו כולם ועיניהם נשואות לשמיים: ה' צ-באות הוא מלך הכבוד סלה ---

נתגלגל הקול למרחקים, כביכול הרי ירושלים היו משיבים ברעם "מלך הכבוד סלה".

לפתע החלו כתפיו הרחבות מרטטות והאיש נתן קולו בבכי. נדמו קולות העם ורק בכיו נשמע למרחוק.

כאחד מן המתמיהים נראה ערסלא אותה שעה. גבר רב כח שכפו הכבדה אווזת בראש השער בחזקה עומד מלא קומתו הגבוהה גועה בבכיה ומתייפח כתינוק. ברם אחיו ישראל קדושים היו מביטים בו באהבה ובחמלה, ראו כי טהור לב הוא האיש הגלילי הגם שלא הכירוהו.

כבר בשלישי בתשרי בשעת התהלכה הגדולה התפרסם הדבר: שעה שהביאו כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין, יצא הקול בירושלים כי השנה יעמד איש עתי שאינו מזרע אהרן. אמרו, נצחו ראשי הסנהדרין שמעיה ואבטליון את בית דינם של כהנים שהיו חפצים למנות לאיש עתי את אחד מתקיפי כהונה, כבכל שנה. עוד אמרו, לא שהיתה עינו של הנשיא רעה בזרעו של אהרן אלא מתוך שידע שיותר משמץ פסול יש באותו אדם, נמלך למנות אחר תחתיו. ומשנשמעו הדברים בבית דינם של כהנים שלחו לנשיא באזהרה שלא יאותו לשום איש אלא דוקא לאותו כהן. כסבורים היו שיחזור בו שמעיה. על אפם ועל חמתם לא חזר

בו. עוד באותו לילה הרביעי בתשרי, שלח משלחת לצפורין לביתו של ערסלא בן בתו של ניתאי הארכלי להודיעו כי נתמנה לשלח את השעיר. "ראו" אמר שמעיה לשלוחין "שלא תשמעו לסירוביו. ענותן גדול הוא האיש ברם ראוי הוא לאותה גדולה".

ידעו שמעיה ואבטליון על מה בחרו בו. שנה הנכנסת, מוצאי שביעית היתה. מפי כפריים שמאנשי הגליל שמעו בירושלים מה קשה היתה השנה שיצתה. לא זאת בלבד ששחונה היתה, יתרה מזו; מכת הארבה שלא נראתה בגליל זה רבות בשנים פקדה את הארץ דוקא בשמיטה היוצאת. אף ספרו שאלמלא אותו אדם כשר מציפורין, ערסלא שמו, לא היו עניי ישראל מוצאים מזון להשיב את נפשם בימות הקיץ. וכל כך למה? הואיל ועשירים שבגליל נמנעו מלהלוות לאחיהם האביונים שהיו אומרים כך הוא דין תורה "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה שמוט!" ומתיראים היו על זהבם ורכושם שלא ישמט. אחד ויחיד היה ערסלא האיש שעמד ופתח אוצרות ביתו באותם ימים. ולא שהיה עשיר - היו עשירים ממנו, אכר היה, עובד אדמתו בזעת אפיו ושדותיו לקו בשמיטה אף יותר משאר שדות. ועם זאת ראשון היה לכל מעשה צדקה וחסד. אף בר אורין היה, מראשי המעמד בצפורין. לפיכך משהגיע שמועו לירושלים וידעו סנהדרין שהאיש צדיק וישר, אמרו אין כשר ממנו לשלח שעיר המכפר על עוונות בית ישראל.

ועדיין עומד היה ערסלא מוקף ביקירי ירושלים והוא עומד ובוכה. היו הם מביטים בו במתינות ובכבוד ראש אף ההמון עמד דומם ומחריש.

מעט מעט שכך בכיו אך סערת רגשותיו לא פגה. לפתע האדים כולו, נשא פניו למרום ובעודו לופת את השער בחזקת היד קרא בקול גדול: "ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

"אמן!" ענו אלפים לברכתו ולא יספו. נתגלגל הקול למרחקים, התפוצץ לבנות קול וחזר ההד משולש ומרובע. עוד מעט עמד ערסלא בתפילתו, משנרמז בחיבה ממבט עינו של שמאי וידע כי עת לקצר. זכר כי עוד רבה עבודת היום במקדש וכהן גדול וכל ישראל ממתנים לו. משנתן ערסלא דעתו על הדבר נזדעזע בבהלה ובבושה. נזדרז והחל להפסיע במהירות. אף יקירי ירושלים החישו פעמיהם.

שלא בטובתו פעה השער אותה רגע פגיעה גדולה, נשמט מיד מי שהיה מוליכו והחל מפסיע בדהרה לעבר ההמון. נזדעקו בחורים שבקהל ומכל עבר עטו עליו לתפסו ועוד רגע וכמין פקעת אדם סבוכה נוצרה לו מסביב. עד שלא נתבהל ערסלא לעצור בעדם כבר זינק נקדימון לעבר השער ומשכו בקרניו. ולולא אחר בכהרף עין, כמעט הצליחו שוטים שבהם להחזירו ברכיבה ונמצאו מועלים בקודש בעצם יום הכפורים.

מכאן ואילך הרחיבו ערסלא ובני לויתו את צעדיהם מותירים מאחור את המוני בית ישראל. ועדיין נשמעו קולות אחיהם המברכים אותם לשלום ומאמצים ידיהם, ברם משהגיעו לנתיב הצר היורד אל עבר המדבר נשתררה דומיה. וכבר נגלתה לעיניהם סוכה ראשונה שבמדבר, כמהלך מיל מהם.

היה ערסלא מהלך ראשון במשעול הצר. כגלילי בן גליליים אמון

ומוריד כמסמן לרחוקים על הימצאו כאן.

ראשון היה ערסלא שבעינו החדה הבחין בשנים המניפים בדרכיות אף הם על ראש הר מרוחק. ידעו ערסלא וחבריו שאותה שעה כבר נשמע הקול בירושלים: הגיע שער למדבר.

הניח שמאי את הסודר על גבי קרקע, נזהר שלא יטלטלנו אפילו ארבע אמות שכבר גזרו קדמונים על הכרמלית. אף נמנו וגמרו שיום הכפורים אסור בהוצאה כשבת.

משהחלו להלך במדבר עלה ענן אבק מתחת לרגליהם. השמש הכה מעל ללא רחם, תכול הרקיע נתחלף בגוון כהה כעין העשת. קשתה עליהם ההליכה ובגבור החום החל אף הצמא להציקם. רק השעיר היה מהלך בראש כמו לא חש כל לאות. מפעם לפעם נעצר ללחך מעלוות הירוקת אצל שיח מדבר. לאחר מכן נטה ראשו והמשיך להפסיע. לשון של זהורית הקשורה לו בקרניו שיותר לו מראה של חשיבות.

קרוב לפניהם עמדה סוכה ראשונה. ציבור אנשים שבה הגיעו אליה עוד ביום אתמול ערב יום הכפורים. תמה ערסלא בלבו מה ראו אלה לעזוב את ירושלים ולשובות ביום הגדול בלב המדבר. ולא העלה בדעתו שבעבורו נתכנסו לכאן, להאכילו ולהשקותו באם יצמא וירעב ולסייעו בכל אשר יחפון.

משקברו לסוכה יצאו אנשיה להקביל את פניהם. הקדים להם שמאי שלום ונענו לו ולחבריו בברכה שיש עמה קורטוב של יראה. מפני הכבוד לא התערבו הבאים ביקירי ירושלים וצעדו לאחריהם עד שנכנסו בצל הסוכה.

ישבו כולם מחדשים ונתנו עיניהם בערסלא שמא יתאב לשתות. השפיל ערסלא עיניו מפני הבושה נטל מלא החמת מים והשקה את השעיר המשתלח.

נינוחו המסובים. אורתו של יום הלכה אף פה בלב מדבר יהודה, רחוק מהמונה של עיר ושאוניה של ירושלים. בחוץ להט השימוון ורוח קדים חמה העלתה ענני אבק. קשתה עליהם התענית ברם לא נתנו דעתם עליה.

עד בואם של שמאי וחבריו עסקו מי בתפילה ומי בווידי חטאים. פרחי כהונה שנתכנסו באחת הפניות שינו לעצמם סדר עבודות היום. אחרים, קשישים, היו רכונים על מגילת ספר דברי הימים וקראו בה בנגינה. ואילו הזקן שבא לשבות בסוכה עם נכדיו, סיפר להם על השמחה הגדולה שבמקדש בלילי חג הסוכות, והפליג במיוחד בתיאור מעמד הקהל המזומן להם השנה במוצאי יום טוב ראשון של חג.

ברם עם בואו של שמאי וחבריו, וביותר משהביטו בשעיר העומד להשתלח שרבץ למרגלות ערסלא, נשתררה כמין אורה כבדה בסוכה. מהם שחשבו על כפרת עוונות אבל רבים רהרו בצער במצב האומה והמקדש: בעם שהיה מחולק ומפורד לכתות ופלגות ובסנהדרין ונשיאה שלא עצרו כוח להתגבר על ריבות ומדנים שבאומה. מאז נסתלק תקיף שבנשיאים רבן שמעון בן שטח הנערץ, שוב לא חזרה עטרה ליושנה. ולא שהיו נשיאי הדור קטנים ממנו, אלא צדוקים וביתוסים שבירושלים שאותו יראו, חזרו ונשאו ראשם לאחר מותו. שוב היו כהנים צדוקים משמשים בקודש ובהם הקונים שררות שבמקדש בכסף ואפילו בזרוע. מהם

היה על נתיבי הרים ומשעולי סלעים. היה יורד במתון, אוחז בקרני השעיר ומידי פעם ממתין לתשעת יקירי ירושלים. הבחין בזקנים שקשתה עליהם הדרך. מהם שמחו זיעתם ומהם שגם קשרו חבלים במתניהם להגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהם, אחרון, במרחק מעט, היה מהלך הלל כמי שירא לבוא בסוד גדולים ממנו.

משהחלו להעמיק במורד נכסתה חומת ירושלים מעיניהם, שאון העיר נגזז מכבר ודממה עמוקה וכבדה שררה בכל. לשמאלם התנשא הר המשחה מוריק באלפי זיתיו. לובן בתי כפר צופים שבפסגתו התמזג בירוק הכסף של שפעת המדרון. מולם תהום רבה: גיא בן הנום זרוע אבני בזלת כהות שכן קודר בין ההרים. מאחוריו השתרע למרחב צהוב השימוון, מדבר יהודה. צוק העזאזל התנשא מתוך המדבר כגוש מאיים ומטיל אימה.

ערפילי הבוקר כמו לא היו ושמש נעימה של שחרית נתחלפה להם בחום גובר והולך.

היו מפסיעים הלאה במהירות בשביל המתפתל ומסתובב בצלע ההר.

פתאום נגלתה העיר לפנייהם בשנית. חומות העיר העליונה הבהיקו באור היום ונדמו כחגורת לובן סביב העיר. פה ושם הבחינו בקימורי שערים הסוגרים על מעונות עשירי ציון. היטב נראה ארמון ביתוס, בית תקיפים שבכהונה. גבוה היה מכל ארמונות שבעיר והתנשא בכמין שררה אף על בית המלך. ברם למעלה ממנו התנשאו חומות הר הבית. כמין עטרה הקיפו את ההר על היכל ועזרות שבו. ולמרות גובהם לא כיסו על ההיכל עצמו שלמעלה מחציו היה גלוי לעיניהם. כתליו הגבוהים והישרים המצופים זהב טהור שיוו לו להיכל מראה של מלכות. כמין כתר נהדר על ראשה של ציון.

עמדו אנשי החבורה והזינו עיניהם ביופיה של עיר הא-להים. אפשר שמעולם לא נזדמן להם לראותה בכך ואפשר מפני קדושת היום, מכל מקום אף הם שרגילים היו בירושלים נפעמו למראה עיניהם. יותר מכולם האריך ערסלא בן הגליל לצפות במראה הנשגב. עמד והתבונן כקטן בן כפר שנזדמן לראשונה לכרך הגדול.

היה שמאי מביט בו בעין טובה. כמין נהרה הופיעה על פניו החמורים תמיד, אכן, כתלמיד חכם המצמצם בדיבורו לא אמר מעולם את אשר עם לבו אך בתוכו פנימה גאה לפתע גל של אהבה לאיש העתי, אחיו בן הגליל שעד יום אתמול לא ידעו. זכר שמאי מיהו האיש, בעיני רוחו ראה את ערסלא מהלך עם שחר בנחלתו שבגליל מביט ללא עצב בשדותיו ששטמו. נתמלא שמאי ענוה ובושה והרכין ראשו בשתיקה.

קול פעייתו של שעיר פלח את הדממה ושם קץ לעמידתם. החלו מפסיעים בשנית. מכאן ואילך ירד הדרך יותר ויותר ועוד מעט וכבר עמדו בסופו של הנתיב, תחילתו של מדבר.

כמין ריגוש עבר בחבורה אותה שעה. החלו תרים בעיניהם על פני הקרקע כמחפשים אחרי דבר המוצנע. שוב הקדימם נקדימון הזריז. הראה לשמאי אל מתחת לאטד קוצני שם הוצנע בגד לבן ובהיר. נטלו שמאי והחל מניפו בידו. היה מניף ומביא מעלה

גזברים מהם אמרכלים מהם כרוזים מהם ממונים. אף כהן גדול היה נחשד מעתה על מעשה הקטורת ביום הכפורים. מחלוקת שבין סנהדרין לכהונה כבר לא היתה דבר שבהצנע שכן במוצאי יום הכפורים שעבר נתגלע הריב בכל חומרו. שעה שבאו שמעיה ואבטליון ליתן שלום לכהן גדול בצאתו בשלום מן הקדש, הטיל בהם שקוציו אותו הדיוט רשע שאף לשון הקדש לא היתה שגורה על פיו והטיח לעברם בבליט: "יתון בני עממין לשלם!" להזכירם שמבני גרים הם. אף הם השיבוהו כערכו: "יתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן". מאותה שעה שוב לא חזר השלום לירושלים.

עתה משזכרו יושבי הסוכה לאותו מעשה נתאוו לשמוע דברי כבושים מפי גדול שבתוכם אלא שנתיראו לפצות פיהם. נתנו עיניהם בשמאי. ואף שענוותו קדמה לחכמתו הכיר שמאי כי לא עת לסרב. קם ממושבו כבש פניו בקרקע פתח ואמר:

אחינו בית ישראל שמעו. הרי הכתוב אומר "ונשא השעיר עליו את כל עוונותם אל ארץ גזרה". כלום מהם עוונות שבדור, הוי אומר זו המחלוקת. צדוקים שבירושלים עושים מלחמה עם סנהדרין שבלשכת הגזית ונמצא שם שמים מתחלל. צאו וראו מה עלתה לה ליהודה בעטיה של שנאת חנים שלהם. ככל שמגבירים הם מלחמתם בסנהדרין כך גוברת עלינו ידם של סנטורין שברומי זו מלכות אדום הרשעה.

אחינו בית ישראל. הרי הכתוב אומר "כי ביום הזה יכפר, עליכם לטהר אתכם". עברות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עברות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצנו. עמדו ופייסו זה את זה שכן אמר הקב"ה לישראל היו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם שנאמר "יהי שלום בחילך". ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום, הקב"ה מורישו לחיי העולם הזה והעולם הבא שנאמר "ועננים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום".

פסק וישב. לא הורגל לדרוש חוץ לבית המדרש, אף לא היה מאריך מעולם בדבורו. וכך היו אומרים בירושלים. שמאי אומר: אמור מעט ועשה הרבה.

אותה שעה קם ערסלא ממושבו ונטל ידו של כל אחד ואחד מהמסובים בכפו הגדולה והכבדה כשהוא מלמל דברי רצוי ופיוס. משהגיע למקומם של יקירי ירושלים נעצר מפני הכבוד. אלא משראהו שמאי בכך קם ממקומו ושלא כמנהגו נשקו לערסלא על ראשו, חבקו וברכו ברכות הרבה. נפעם ערסלא ולא הספיק להשיב דבר שמיד קרבו אליו כל יקירי ירושלים והוסיפו לו

ברכות. נתערבו יקירי העיר ביושבי הסוכה ואותה שעה הוסרו מחיצות שביניהם שהיו מרוצים אלו לאלו בלב שלם.

עמדו יושבי הסוכה נטלו שלום משמאי ומחבריו והחלו ללוות את ערסלא בדרכו אל ארץ גזרה. חום המדבר קדם את פניהם בצאתם. ענני אבק שעלו מתחת רגליהם כמעט והסתירו את הסוכה השניה שקודם נראתה להם בעליל. נתרוקן המקום מאנשיו.

שמאי וחבריו עוד עמדו בפתח הסוכה ונתנו עיניהם בחבורה המתרחקת. לובן בגדיהם התמזג בחול המדבר שכמעט וסינוור את עיניהם באורו. מעט מעט נטשטשו הדמויות ורק לשון של זהורית נראתה ונעלמה חליפות. כמו ממרחקים נשמעו לאוזניהם קולות זמרה. פרחי כהונה וצוערי לוויים שבחבורה החלו לרנן וקולם נשתפך גלים גלים על פני מרחבי המדבר.

יותר שהתרחקו ההולכים התבהרה הראות. שוב נראה להם צוק העזאזל הרחק בלב המדבר, מתנשא מתוך הישימון כמין קרן ענק עז וקשה.

מימין להם הזדקר צלע ההר ממנו ירדו לכאן. טור ההרים שממול סגר על גיא בן הנום שנראה עתה קודר שבעתיים. דממה עמוקה שוב שדרה בכל ורק ענני אבק המתאבכים במרחק העידו על השיירה המתרחקת.

ועדיין היו עומדים בפתח הסוכה, דוממים ומחרישים מביטים אל עבר מקומו של שעיר. נתנער שמאי, נשא עיניו לשמים ומדד במבטו מרחק השמש מהמזרח. "כמדומה שעה רביעית הגיעה" פנה לחבריו "כהן גדול כבר עומד וקורא. באם נחיש פעמינו נגיע למוספים". נענו לו בשתיקה.

היו יקירי ירושלים משלחים מבט אחרון אל עבר שעיר המשתלח, נפנו ושמנו פניהם לנתיב הסלע שבצלע ההר.

קול משק כנפי נשר עז שנשמע מעליהם החרידם והבהילם. כנטועי משמרות עמדו והביטו לשמים. יונה לבנה שחגה מעל לראשם התאמצה לשוא לנוס מפני העוף הטורף. במהירות רבה קרב הנשר אליה ובקול צריחה מחריש עט על היונה המפרפרת, הגביה עוף ונעלם בטיסה גאיונה אל בין קיני הסלעים.

המשיכו יקירי ירושלים לפסוע דומם כשלכם רע עליהם. בלב כבד החלו עולים בנתיב העולה למגדל התנורים בואכה ירושלימה...

סלבודקה, תשרי-חשון תשכ"ו

ב' בתשרי תשמ"א

לר' רפאל פוזן שליט"א ולכל בני ביתו - רוב שלום וברכה

קראתי סיפורך "אל ארץ גזירה" בענין רב. הוא רצוף בידיעת כל פרט בהלכות "יומא" ויש בו אהבה עוד יותר מידיעה. מה נותר עוד לבקש?

אלא, אם בסיפור עסקין, כלומר במעשה אמנות בדינוי המבקש להחיות רגע-מקום-אנשים עד כדי תחושה שאנו, הקוראים, מצויים בתוכם וביניהם אין הידיעה הכללית מספקת. כאן צריך לבוא הדיוק המציאותי, הפרט החד-פעמי, כלומר: לא שיעור דידקטי בהלכות השעיר המשתלח, שהמורה הטוב עושה ממנו קצת הצגה סיפורית, אלא סיפור ממש. **בזאת** עוד רב החסר בסיפורך.

הדמויות - שומות אבל לא אנשים ממש, בעלי קלסתר (פרט אולי לערסלא, המתחיל להצטייר כאדם בפני עצמו, על תכונותיו ומראהו המיוחד). האירועים ותיאורי סביבתם - מופשטים ואף מליציים. רק בסוף - בהופעה המזעזעת של הנשר והיונה - שלכאורה צריכה להיות כולה סמל, יש דוקא איזו פראות מציאותית, איזה קורטוב סטרא אחרא שבלעדיו כל תיאור נשאר בתחום הֶסְתֵּק הסאכאריני.

לדעתי ניתן להעלות - בעזרת אוצר בלום זה של ידיעותיך - תמונות חיות ומשכנעות מהווי חז"ל בימי בית שני ואחריו. אבל צריך שתצא מתוך נקודת המוקד האנושית, הפרטית, ותניח למוסר ההשכל ולהלכללה המלומדה שיתבלטו מאליהם.

נו, בקשת דברים ישרים כדיוקה של דעתי - וקיבלת.

וגמר חתימה טובה לך ולהתראות -

משה שמיר